

1. Obiekt

KOŚCIÓŁ EWANGELICKI
ob. katolicki filialny p.w. św. Michała Archanioła

2. Czas powstania

1852

3. Miejscowość

ROMANOWO
DOLNE

4. Adres

Romanowo

nr działki

nr hipoteczny

5. Przynależność administracyjna

województwo wielkopolskie
powiat Czarnekowsko-
Trzcianecki
gmina Czarneków

6. Poprzednie nazwy miejscowości

Romanów
niem. Romanshof

7. Przynależność administracyjna
przed 1. I 1999

województwo pilskie
gmina Czarneków

8. Właściciel i jego adres

Parafia rzym.-kat.
p.w. św. Marii Magdaleny
ul. Kościelna 1
64-700 Czarneków

9. Użytkownik i jego adres
jak wyżej

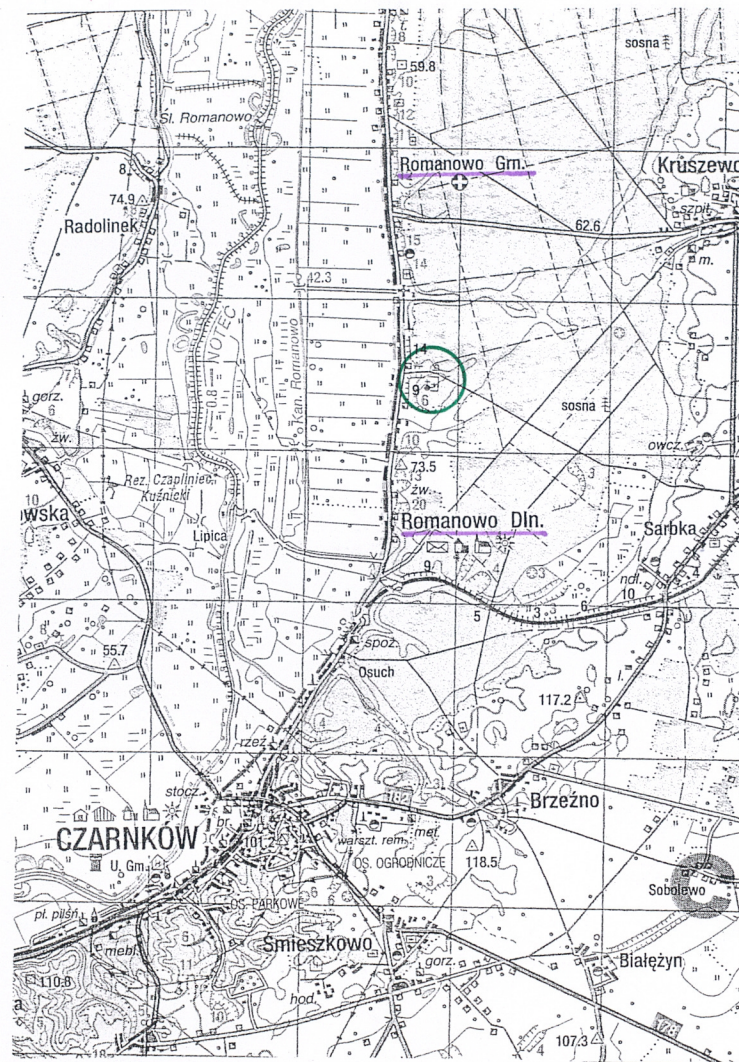
10. Rejestr zabytków

Nr

725/Ukp/A

Data

2.12.2008

Początkiem wsi była kolonia założona w 1796 przez Mikołaja Swinarskiego z Dembe celem zagospodarowania podmokłych terenów nadnoteckich. W większości byli to koloniści niemieccy. Wieś administracyjnie dzieli się na Romanowo Górne i Dolne. Od 1820 regularnie odprawiane było 8 nabożeństw ewangelickich rocznie, od 1824 przez miejscowego nauczyciela. Pierwsza szkoła i kaplica spłonęła 1848. Rok później ogłoszono kolektę na budowę nowej świątyni. Kościół orientowany, murowany z cegły palonej, jednonawowy, z trójbocznie zamkniętym prezbiterium i wieżą w fasadzie wzniesiony został w 1852 pod nadzorem inspektora Krügera (prawdopodobnie wg jego projektu). Poświęcenia dokonał Superintendent Grützmacher z Czarnkowa w dniu św. Michała Archaniola 29 września 1852. Na uroczystość przybyło wielu duchownych oraz landrat hr. Putkamer. W następnych latach kompletowano wyposażenie: w 1961 obraz ołtarzowy z wizerunkiem Chrystusa Eucharystycznego, następnie parafianie fundowali kielich, pateny i lichtarze. Na koniec w 1865 zamontowano organy wykonane przez Sauera we Frankfurcie. W tym samym roku dobudowano dwie symetryczne zakrystie. 1872, po wojnie francusko-pruskiej, cesarz Wilhelm I podarował parafii 12 cetnarów złomu spiżowego na odlanie dzwonów, którego podjęła się poznańska firma Schon. W 1888 cieśla Drewitz wykonał nowe ławki. Według matrykuły z 1862 parafia w Czarnkowie obejmowała trzy gminy macierzyste: Czarnków, Romanowo i Hutę. Posługę kapłańską pełnili w nich dwaj duchowni mieszkający w Czarnkowie, z których główny-Pastor *primarius*- obejmował gminę Czarnków, zaś Pastor *secundarius*

SYTUACJA Wieś wieś położona na północ od granic miasta Czarnkowa, rozciągnięta na długości 8 km wzdłuż krawędzi doliny Noteci. Zabudowania ciągną się po obu stronach drogi wiodącej do Ujścia. Kościół ewangelicki usytuowany po wschodniej stronie tej drogi fasadą skierowany ku szosie. Niewielki teren wokół kościoła otoczony niskim ogrodzeniem z rurek metalowych rozpiętych pomiędzy betonowymi słupkami. Furtka dwuskrzydłowa, żelazna, kuta, zawieszona na hakach, pośrodku słupek. Do wejścia wiedzie brukowana kamieniem dróżka (kocie łby) pokryta warstwą cementu. Teren dookoła kościoła trawiasty, jedyne drzewa rosną w od strony szosy i za prezbiterium. Od południa przylega pastorówka, w głębi szkoła. Od północy teren niezabudowany.

MATERIAŁ, KONSTRUKCJA, TECHNIKA *Fundamenty* granitowe z kamienia łamanego. *Ściany* zewnętrzne z cegły palonej, watek krzyżowy, ściany wewnętrzne murowane, tynkowane. Portal, obramienia okienne, detale dekoracyjne z cegły palonej i klinkierowej. *Strop* nad nawą i prezbiterium drewniany, belkowy, wsparty na konsolach. W zakrystii, kruchcie, przedsionku przy prezbiterium stropy drewniane z podsufitką. *Wieżba dachowa* drewniana, niewielkim spadku połaci, konstrukcji wieszarowo-rozporowej, jednowieszarowa, wieszak usztywniony zastrzałami, rozpornica założona w połowie wysokości wieszaka. *Dachy* nawy, prezbiterium i obu aneksów kryte karpiówką w koronkę. Dach wieży kryty blachą ocynkowaną. *Posadzka* ceramiczna z cegły klinkierowej. W prezbiterium posadzka z płyt marmurowych, wtórna. Posadzka w zakrystii z płyt lasrtyko, wtórna, pierwotnie podłoga deskowa. *Podłoga* chóru i empor bocznych drewniana, z surowych desek. *Schody* na chór drewniane, zabiegowe, o stopniach mocowanych w listwach policzkowych; balustrada z graniastych listew, poręcz wąska, profilowana. Na wieżbę dachową i do kondygnacji dzwonowej w wieżycze drabiny schodowe, drewniane. Do zakrystii od zewnątrz stopień granitowym, próg ceglany. *Empory* drewniane. *Drzwi* zewnętrzne główne zamknięte łukowo, drewniane, osadzone na krośnie, dwuskrzydłowe, z nadświetlem szklonym sześciopodziałnie w szczeblinach drewnianych, skrzydło dwuwarstwowe, ramowe, opierane deskami ułożonymi rombów w trzech poziomach; listwa przymykowa prosta; tępe, zawiasy tarczowe, ozdobne, kute, zamek wpuszczany, nowszy. Drzwi zewnętrzne do zakrystii i przedsionka obok prezbiterium pełne, drewniane, z nadświetlem szklonym trójpromieniście, jednoskrzydłowe, sześciopłycinowe, tępe, zawiasy czopowe, zamek i klamka nowsze. Drzwi wewnętrzne do nawy krosnowe, krosno profilowane; dwuskrzydłowe, ramowo-płycinowe, skrzydło szklone w górnej części sześciopodziałowo, tępe, zawiasy tarczowe, zamek wpuszczany. Drzwi z prezbiterium do zakrystii drewniane, w ościeżynie pełnej, jednoskrzydłowe, czteropłycinowe, zamek skrzynkowy. *Okna* w prezbiterium, nawie i fasadzie zamknięte łukiem Tudora; w prezbiterium witrażowe; pozostałe drewniane szklone dwudzielnie, czteropoziomowo. Okno w zakrystii pełne, drewniane, krosnowe, dwuskrzydłowe, nadświetle szklone trójpromieniście, skrzydło szklone dwupoziomowo w szczeblinach drewnianych. Okna dolnej kondygnacji w nawie i w zakrystii pełne, drewniane, krosnowe, dwuskrzydłowe, nadświetle szklone trójpromieniście, skrzydło dwupoziomowo w szczeblinach drewnianych, okratowane.

<p>14. Kubatura</p> <p>1960 m³</p>	<p>15. Powierzchnia użytkowa</p> <p>305 m² w tym empora 86 m²</p>	<p>6. Przeznaczenie pierwotne</p> <p>kościół ewangelicki</p>	<p>17. Użytkowanie obecne</p> <p>kościół katolicki</p>
<p>18. Prace budowlane i konserwatorskie, ich przebieg i dokumentacja</p> <p>Po 1945 w budynku nie prowadzono poważnych prac remontowych. Wewnątrz wymieniono posadzki, wstawiono nowy ołtarz i ławki. Dach ma nowe opierzenia metalowe.</p>		<p>19. Stan zachowania (fundamenty, ściany zewnętrzne, ściany wewnętrzne, sklepienia, stropy, konstrukcje dachowe, pokrycie dachu, wyposażenie i instalacje)</p> <p>Fundamenty i ściany w stanie dobrym, jedynie łuk tęczowy z odpadającym tynkiem. Strop nad nawą i prezbiterium w stanie zadawalającym. Konstrukcja dachowa w stanie dobrym. Pokrycie dachówkowe w stanie zadawalającym. Krawędzie murów i dach wieży opierzone blachą, stan dobry. Posadzki w stanie dobrym. Empory zachowane w całości, ale znąć zmęczenie materiału. Schody wewnętrzne, podłogi empor z stanie zadawalającym. Stolarka drzwiowa zwłaszcza drzwi główne zaniedbane, brak jednorodności, klamki zamki nieodpowiednio dobrane, niewłaściwa malatura. Zamurowany zewnętrzny otwór drzwiowy do aneksu przy prezbiterium (dawnego przedsionka). Okna prawdopodobnie wtórne. Witraże w prezbiterium z 1875, jeden uszkodzony. Empory zachowane w całości, ale wymagają lekkiego remontu, wzmocnienia.</p> <p>Z wyposażenia w miejscu zachowana chrzcielnica oraz na chórze obraz z pierwotnego ołtarza w stanie wymagającym prędkiej konserwacji. Organy przeniesione do Czarnkowa, w ich miejscu pobudowana salka katechetyczna, obecnie nieużywana.</p>	
<p>20. Najpilniejsze postulaty konserwatorskie</p> <p>Wskazany remont empor, wymiana elementów dźwigających. Kościół wymaga odnowienia stolarki drzwiowej i okiennej. Wnętrze powinno zostać odświeżone zgodnie z wymogami konserwatorskimi. Pierwotny obraz ołtarzowy może zawinąć na ścianie nawy.</p>			

21. Akta archiwalne (rodzaj akt, numer i miejsce przechowywania)

Archiwum Państwowe w Poznaniu. Konsystorz Ewangelicki sygn. 8120, 8121, 8126 (kronika); Landratura Czarnków 997, 998, 999

22. Bibliografia

Słownik Geograficzny, Tom IX s.722

A. Werner, Geschichte der evangelischen Parochien in der Provinz Posen. Posen 1898 s. 319

A. Angermann, Die evangelischen Kirchen des Posener Landes seit 1772. Posen 1912 s. 41

K. Otto, Die Geschichte des Deutschtums in Czarnków(Czarnikau) und Umgebung. Posen 1938 s. 37

Posener Stimmen: Heimatbrief des Hilfskomitees der Glieder der Posener Evangelischen Kirche. Hamburg 1/1976 s.4, 1/1986 s.3

23. Źródła ikonograficzne i fotografie (rodzaj i miejsce przechowywania, sygnatury)

Antlitz und Geschichte des Kreis Kolmar. Kiel 1970 s.252

24. Uwagi różne

25. Opracował

tekst Ewa Siejkowska Askutja 2007r.

Plany, rysunki E. Siejkowska Askutja 2007 r.

Zdjęcia fotogr. E. Siejkowska Askutja 2007 r.

Miejsce przechowywania **Wojewódzki Urząd
Ochrony Zabytków w Poznaniu**

*Karta po wypełnieniu podlega ochronie na podstawie
Przepisów prawa autorskiego*

26. Adnotacje o inspekcjach, informacje o zmianach (daty, imiona i nazwiska)

27. Załączniki

wkładka nr 1-8

1. Miejscowość	ROMANOWO DOLNE	1. Obiekt (nazwa jak w karcie)	1. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)
2. Gmina	Czarnków	KOŚCIÓŁ EWANGELICKI OB. KATOLICKI FILIALNY	Historia c.d., Opis c.d., Spis ilustracji
3. Powiat	Czarnkowsko- Trzcianecki	p.w. św. Michała Archanioła	
4. Województwo	wielkopolskie		

HISTORIA c.d. pozostałe miejscowości. 1 lipca 1890 erygowano parafię w Romanowie obejmującą również wioski Kruszewo i Walkowice. Pastorówkę wzniesiono w 1892 i od tej pory kapłan zamieszkał na miejscu. Pierwszym pasterze nowej parafii został Georg Klaber. W tym samym roku Gustaw von Wallenberg z Kruszewa ufundował nowy obraz ołtarzowy, kopię Chrystusa Błogosławiącego wg Belliniego. Pierwotny obraz przeniesiono na emporę organową. Mieszkańców Romanowa cechowała, żywa, głęboka religijność. Wiele dziewcząt zasiłło szeregi diakonisek w Poznaniu i Wąbrzeźnie. Taką drogę wybrała również córka ostatniego pastora Ernsta Warnke. Z okazji jubileuszu pięćdziesięciolecia istnienia w 1902 kościół został odświeżony wewnątrz i na zewnątrz. Kolejne lata przyniosły rozmaite prace remontowe i wymianę oświetlenia. W 1912-13 odnowiono i powiększono organy, co wiązało się z koniecznością przebudowy prospektu. W 1913 na sąsiedniej, pustej parceli po północnej stronie kościoła wzniesiono niewielki budynek gospodarczy, obecnie w ruinie, w którym główne pomieszczenie przeznaczone było dla karawanu, boczne służyły jako magazyn i ustępy. W 1920 Żandarmeria Krajowa zajęła część pastorówki na swój posterunek. Z zachowanego opisu wiemy, że budynek miał trzy wejścia, mieścił siedem pokoi, kuchnię i dużą salę. W 1930 wieś liczyła 2000 mieszkańców, około 1500 z nich było ewangelikami. W l. 30. pastor starał się w konsystorzu o wsparcie finansowe na remont kościoła. Architekt Paul Pitt z Poznania dokonał oględzin budynku i uznał za konieczne zakonserwowanie drewnianych elementów: stropu i empor, które były zaatakowane przez szkodniki. Pozostałe naprawy określił jako drobne. Pastorówkę znalazł w bardzo dobrym stanie. Odnotował, że szkoła stojąca za nią podlegała administracji świeckiej. Po II wojnie światowej kościół został przejęty przez parafię katolicką w Czarnkowie i służy mieszkańcom Romanowa jako filia. Msze odbywają się stosunkowo rzadko. W pastorówce mieści się szkoła.

Kościół w Romanowie wzniesiono w okresie słabszej aktywności budowlanej w formie jak na wiejską parafię dość okazałej. Jego architektura nawiązuje do tradycji świątyń średniowiecznych, jako ideału życia duchowego, stąd koncepcja masywu wieżowego w fasadzie z dużym oknem pośrodku oraz proste dekoracje ceglane. Wnętrze charakterystyczne dla świątyni ewangelickiej. Długa tunelowa nawa z drewnianymi emporami bocznymi i drewnianym stropem jest słabo doświetlona. Wyposażenie gromadzono sukcesywnie dzięki ofiarności parafian. Budowli towarzyszy pastorówka, szkoła oraz budynek gospodarczy, które powstały XIX/XX w. Zespół zabudowań kościoła ewangelickiego usytuowany został po wschodniej stronie szosy, podczas gdy domy stoją po jej stronie zachodniej. Winien być traktowany jako całość podlegająca ochronie.

OPIS c.d.

RZUT Kościół jednonawowy na planie silnie wydłużonego prostokąta, w którego obrysie mieszczą się aneksy po bokach prezbiterium oraz masyw wieżowy fasady. Prezbiterium zamknięte trójbocznie. Nawa oświetlona symetrycznie trzema oknami w każdej ze ścian bocznych.; z trzech stron empory wsparte na czworobocznych słupkach, empora chórowa znacznie szersza. Wejście na osi prowadzi do niewielkiego przedsionka. W niszach po bokach przedsionka schody na emporę.

BRYŁA kościoła zwarta z wyeksponowanym masywem wieżowym w fasadzie. Cokół niski. Korpus nawowy dwukondygnacyjny, kondygnacje wydzielone gzymsem. Dach dwuspadowy średnim nachyleniu połaci. Prezbiterium wyodrębnione, niższe od nawy, kryte osobnym dachem. Z boków przylegają analogiczne aneksy, niskie, kryte daszkami pulpityowymi. W fasadzie masyw wieżowy wysoki do szczytu dachu nad nawą z krawędziami zaakcentowanymi sterczynkami, pośrodku na osi wejścia niewysoka czworoboczna wieżyczka

nakryta szpiczastym hełmem.

ELEWACJE Wszystkie elewacje kościoła ceglane z detalem ułożonym z cegieł. Wszystkie otwory zamknięte łukiem Tudora ujęte od góry łukiem z wystających cegieł. Cokół kontrastuje jasną barwą kamienia. **Fasada** (elewacja zachodnia) trójkondygnacyjna, jednoosiowa, w formie wysokiej prostokątnej ściany. Na osi drzwi wejściowe, powyżej trzy wąskie okna, środkowe nieco wyższe, ujęte od góry wspólnym łukiem z wystających cegieł. W trzeciej kondygnacji siedem płycin umieszczonych horyzontalnie na całej szerokości elewacji, w trzech środkowych przeprute otwory przesłonięte żaluzją (kondygnacja dzwonów). Fasada zwieńczona jednokondygnacyjną wieżyczką nakrytą szpiczastym hełmem z kulą i krzyżem na szczycie. Krawędzie elewacji wzmocnione lizenami zakończonymi sterczynekami, analogiczne lizeny po drugiej stronie masywu wieżowego od strony nawy. W górnej części każdej z lizen wgłębiony krzyż ułożony z cegieł. **Elewacja prezbiterium** z oknami w zamknięciu; w szczycie nawy para pełnych otworów doświetlających strych, zwieńczenie w formie prostokątnej ścianki z ażurowym, metalowym krzyżem na szczycie. **Elewacje boczne** (północna i południowa) analogiczne, dwukondygnacyjne, trójosiowe, z otworami skupionymi bliżej centrum; kondygnacje wydzielone gzymsem biegnącym w dolnej linii górnych okien, gzymś ząbkowany, ułożony z główek cegieł. Gzymś koronujący analogiczny. Elewacja boczna zakrystii (południowa) z drzwiami w arkadowym otworze.

WNĘTRZE Prezbiterium otwarte na nawę arkadą z łukiem Tudorów. W ścianach jego trójbocznego zamknięcia okna wypełnione witrażami figuralnymi. Nawa nakryta prostym belkowym stropem podpartym konsolami z wymalowanymi ażurowymi prześwitami. Empory wsparte na drewnianych filarkach, jednolite, z trzech stron obiegające nawę; parapet pełny, ujęty od góry i dołu ciągłym, płaskim gzymsem, podzielony lizenami na trójpłycinowe segmenty; w dolnej części przesłony belek podtrzymujących podłogę. Na emporze organowej w miejscu organów salka katechetyczna.

WYPOSAŻENIE Ołtarz ambonowy nie zachował się. Pozostał z niego obraz Chrystusa Eucharystycznego (na chórze). Chrzcielnica drewniana, bez pokrywy. Prospekt organowy i instrument obecnie w kościele parafialnym w Czarnkowie. Trzy witraże figuralne: Chrzest Chrystusa, Ukrzyżowanie, Chrystus Zmartwychwstały z 1875 wykonał Richard Schlein, Zittau. Obraz olejny Archanioł Michał namalowany prawdopodobnie tuż po 1945 do ołtarza katolickiego, obecnie wisi na ścianie nawy.

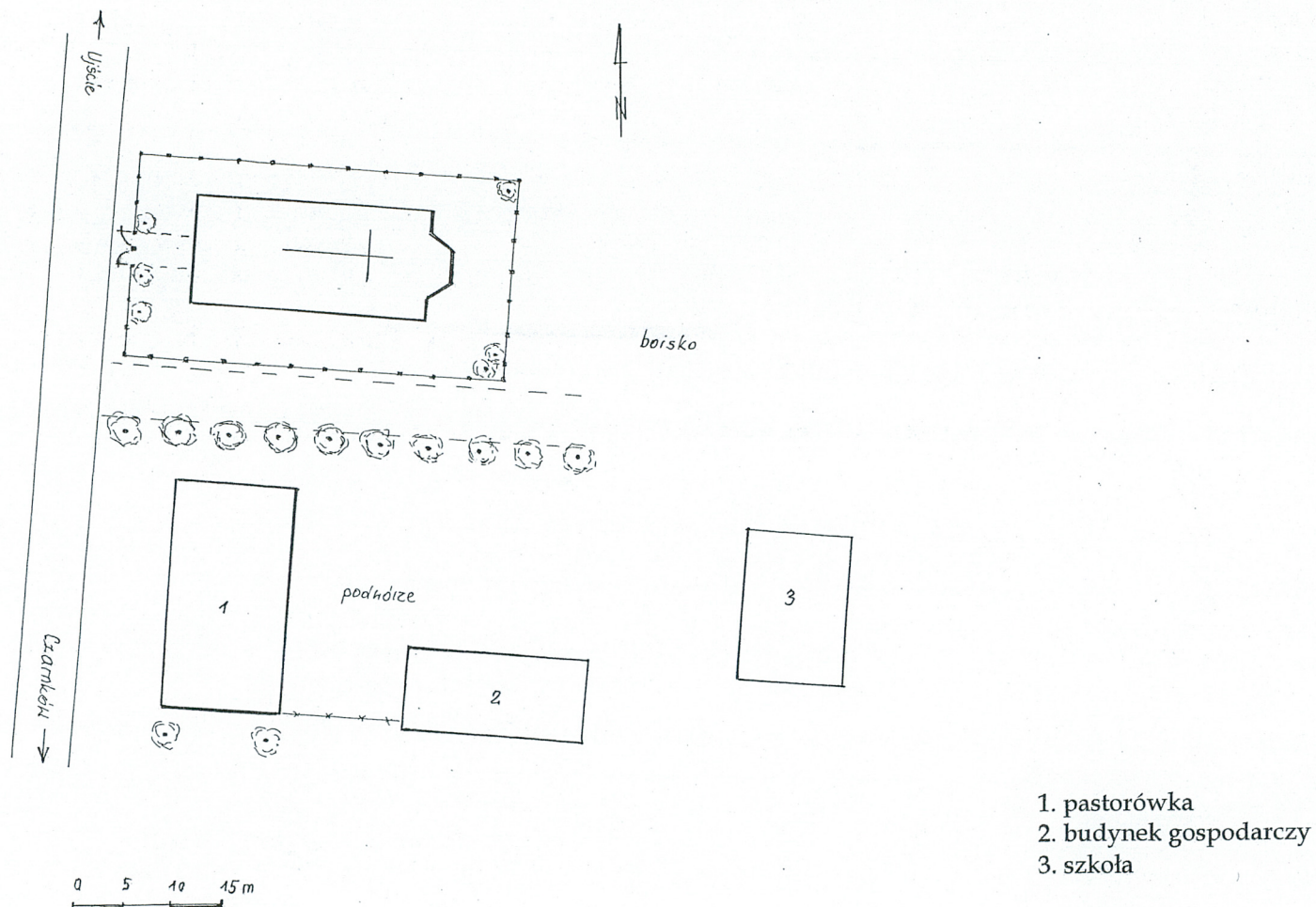
INSTALACJE elektryczna, odgromowa.

SPIS ILUSTRACJI

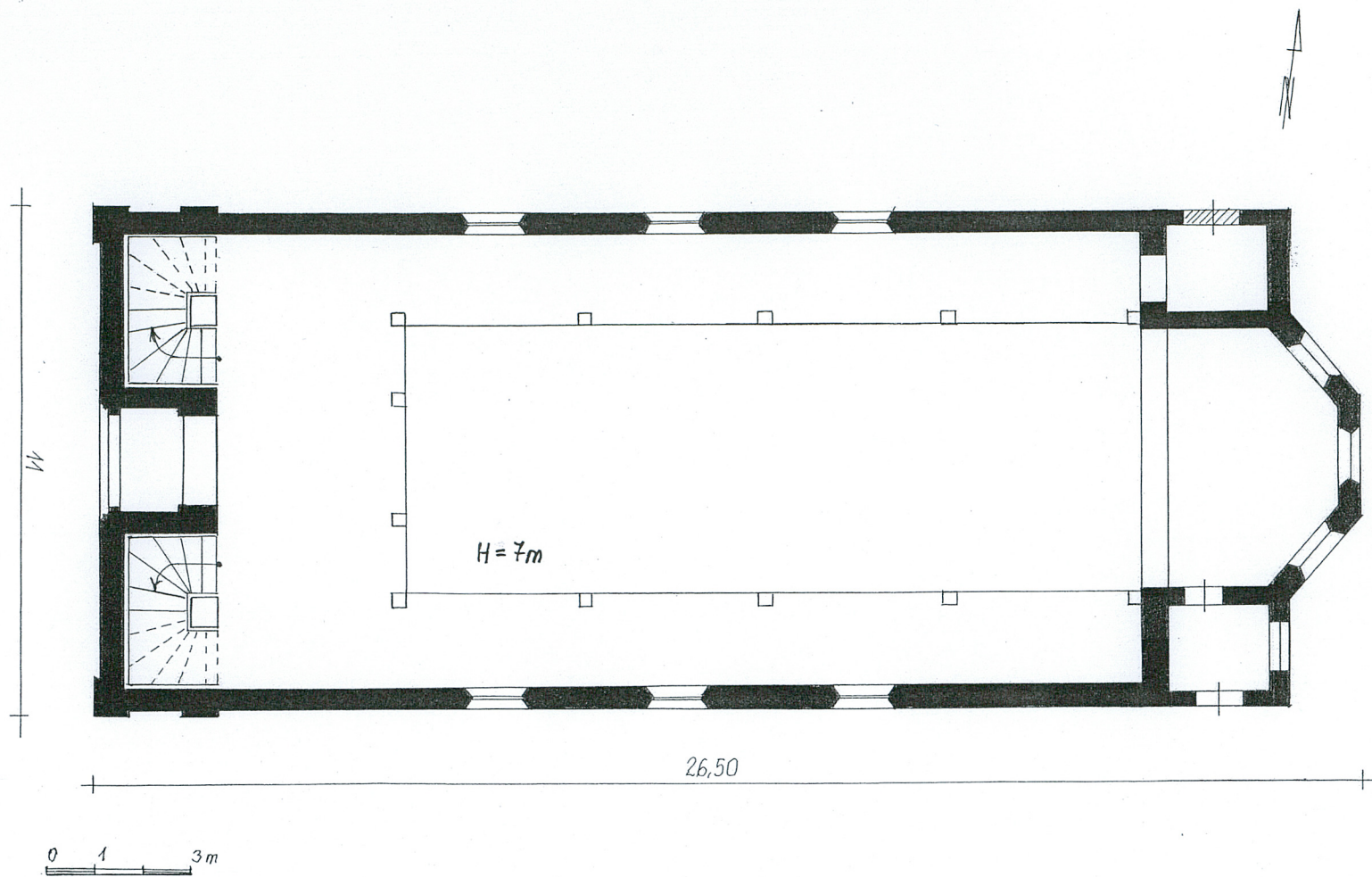
1. widok ogólny	17. wnętrze
2. orientacja	18. empora boczna
3. sytuacja	19. parapet empory
4. rzut	20. wnętrze zakrystii
5. fasada	21. posadzka w nawie
6. elewacja wschodnia	22-23. schody na empory
7. widok od północnego wschodu	24-25. drzwi z kruchty do nawy
8. elewacja północna	26. drzwi do zakrystii
9. elewacja południowa	27-30. witraże w prezbiterium
10. okna w fasadzie	31. pierwotny obraz ołtarzowy
11-12. drzwi główne w fasadzie	32. kopia obrazu w typie Chrystusa Błogosławiącego Belliniego
13. drzwi do zakrystii	33. chrzcielnica
14. okno w zakrystii	34. bramka
15. wnętrze – widok na prezbiterium	35. pastorówka, ob. szkoła
16. wnętrze – widok w kierunku wejścia	

1. Miejscowość	ROMANOWO DOLNE	1. Obiekt (nazwa jak w karcie)	1. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)
2. Gmina	Czarnków	KOŚCIÓŁ EWANGELICKI OB. KATOLICKI FILIALNY	Sytuacja, rzut
3. Powiat	Czarnkowsko- Trzcianecki.	p.w. św. Michała Archanioła	
4. Województwo	wielkopolskie		

1. Miejscowość	ROMANOWO DOLNE	1. Obiekt (nazwa jak w karcie)	1. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)
2. Gmina	Czarnków	KOŚCIÓŁ EWANGELICKI OB. KATOLICKI FILIALNY	Ilustracje
3. Powiat	Czarnkowsko- Trzcianecki	p.w. św. Michała Archanioła	
4. Województwo	wielkopolskie		

5

6

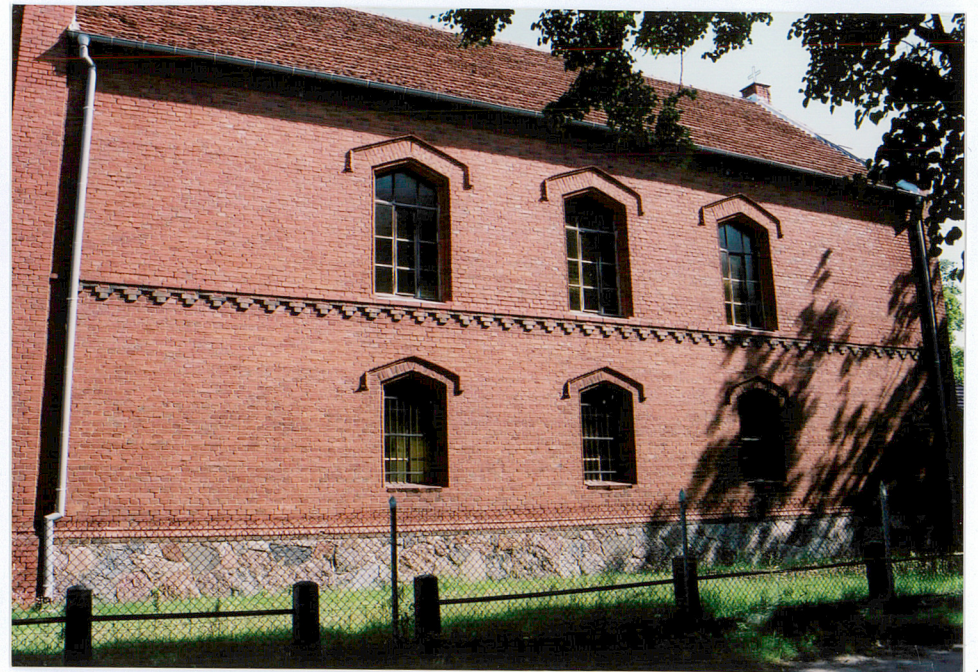

7

8

9

10

1. Miejscowość	ROMANOWO DOLNE	1. Obiekt (nazwa jak w karcie)	1. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)
2. Gmina	Czarnków	KOŚCIÓŁ EWANGELICKI OB. KATOLICKI FILIALNY	Ilustracje
3. Powiat	Czarnkowsko- Trzcianecki	p.w. św. Michała Archanioła	
4. Województwo	wielkopolskie		

11

12

13

14

15

16

1. Miejscowość **ROMANOWO DOLNE**
 2. Gmina Czarnków
 3. Powiat Czarnkowsko-Trzcianecki
 4. Województwo wielkopolskie

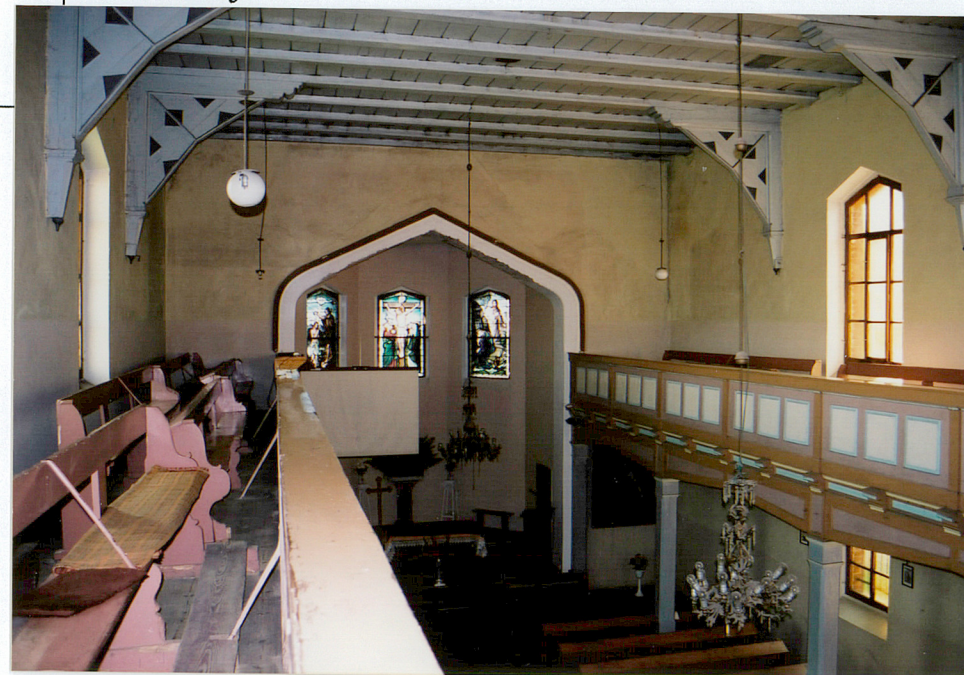
1. Obiekt (nazwa jak w karcie)
**KOŚCIÓŁ EWANGELICKI
 OB. KATOLICKI FILIALNY
 p.w. św. Michała Archanioła**

1. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)

Ilustracje

17

18

19

20

21

22

1. Miejscowość	ROMANOWO DOLNE	1. Obiekt (nazwa jak w karcie)	1. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)
2. Gmina	Czarnków	KOŚCIÓŁ EWANGELICKI OB. KATOLICKI FILIALNY p.w. św. Michała Archanioła	Ilustracje
3. Powiat	Czarnkowsko- Trzcianecki		
4. Województwo	wielkopolskie		

24

23

25

26

27

28

1. Miejscowość	ROMANOWO DOLNE	1. Obiekt (nazwa jak w karcie)	1. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)
2. Gmina	Czarnków	KOŚCIÓŁ EWANGELICKI OB. KATOLICKI FILIALNY p.w. św. Michała Archanioła	Ilustracje
3. Powiat	Czarnkowsko-Trzcianiecki		
4. Województwo	wielkopolskie		

29

30

32

31

1. Miejscowość	ROMANOWO DOLNE	1. Obiekt (nazwa jak w karcie)	1. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)
2. Gmina	Czarnków	KOŚCIÓŁ EWANGELICKI OB. KATOLICKI FILIALNY p.w. św. Michała Archanioła	Ilustracje
3. Powiat	Czarnkowsko- Trzcianecki		
4. Województwo	wielkopolskie		

33

Wkładkę założyła E. Siejkowska Askutja 2007 r.

34

35